

WALES AUDIT OFFICE
SWYDDFA ARCHWILIO CYMRU

Archwilydd Cyffredinol Cymru
Auditor General for Wales

Trosolwg a Chraffu – Addas i'r Dyfodol? – **Cyngor Sir Ddinbych**

Blwyddyn archwilio: 2017-18

Dyddiad cyhoeddi: Mehefin 2018

Cyfeirnod y ddogfen: 587A2018-19

Paratowyd y ddogfen hon i'w defnyddio'n fewnol gan Gyngor Sir Ddinbych yn rhan o'r gwaith a gyflawnwyd/a gyflawnir yn unol â swyddogaethau statudol.

Nid oes unrhyw gyfrifoldeb ar yr Archwilydd Cyffredinol na staff Swyddfa Archwilio Cymru, mewn perthynas ag unrhyw aelod, cyfarwyddwr, swyddog na chyflogai arall yn unigol, nac unrhyw drydydd parti.

Os gwneir cais am wybodaeth y gallai'r ddogfen hon fod yn berthnasol iddi, tynnir sylw at y Cod Ymarfer a gyhoeddwyd o dan adran 45 o Ddeddf Rhyddid Gwybodaeth 2000. Mae Cod adran 45 yn nodi'r arfer a ddisgwylir gan awdurdodau cyhoeddus wrth ymdrin â cheisiadau, yn cynnwys ymgynghori â thrydydd partiön perthnasol. Mewn perthynas â'r ddogfen hon, mae Archwilydd Cyffredinol Cymru a Swyddfa Archwilio Cymru yn drydydd partiön perthnasol. Dylid anfon unrhyw ymholiadau ynglŷn â datgelu neu aildefnyddio'r ddogfen hon i Swyddfa Archwilio Cymru - infoofficer@wao.gov.uk.

Rydym yn croesawu gohebiaeth a galwadau ffôn yn Gymraeg ac yn Saesneg. Ni fydd gohebu yn Gymraeg yn achosi unrhyw oedi. We welcome correspondence and telephone calls in Welsh and English. Corresponding in Welsh will not lead to delay.

Mae'r ddogfen hon hefyd ar gael yn Saesneg.

Y tîm a gyflwynodd y gwaith oedd Charlotte Owen, Paul Goodlad a Jeremy Evans, o dan gyfarwyddwyd Huw Rees.

Cynnwys

Mae swyddogaeth trosolwg a chraffu'r Cyngor yn ymateb yn dda i heriau cyfredol, ond gallai prinder capasiti i gefnogi craffu amharu ar gynnydd yn y dyfodol. Y mae lle hefyd i aelodau'r cabinet gyfrannu'n fwy gweithredol at drafodaethau craffu.

Adroddiad cryno

Cynigion ar gyfer gwella 6

Mae'r Cyngor yn creu amgylchedd cefnogol ar gyfer craffu, ond gallai prinder capasiti i gefnogi craffu amharu ar allu'r swyddogaeth graffu i ymdrin â heriau yn y dyfodol 7

Mae'r swyddogaeth trosolwg a chraffu wedi'i chynllunio'n dda, yn mabwysiadu ymagwedd gytbwys at graffu cyn ac ar ôl penderfyniadau, ac yn datblygu dulliau mwy effeithiol o gynnwys aelodau'r cyhoedd mewn gwaith craffu 9

Mae'r Cyngor yn gwerthuso effeithiolrwydd ac effaith y swyddogaeth graffu, ond mae lle i aelodau cabinet fod â rhan fwy gweithredol mewn trafodaethau 10

Atodiadau

Atodiad 1 – canlyniadau a nodweddion trosolwg a chraffu effeithiol mewn llywodraeth leol 13

Atodiad 2 – argymhellion o'r adroddiad ar astudiaeth gwella genedlaethol yr Archwilydd Cyffredinol, 'Craffu Da? Cwestiwn Da!' (Mai 2014) 15

Adroddiad cryno

Crynodeb

- 1 Bu'r adolygiad hwn yn archwilio pa mor 'addas ar gyfer y dyfodol' yw swyddogaethau craffu pob un o'r 22 o gynghorau yng Nghymru. Buom yn ystyried sut mae cynghorau'n ymateb i heriau cyfredol, gan gynnwys Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015, yn ogystal â'r modd y mae cynghorau'n dechrau craffu ar Fyrddau Gwasanaethau Cyhoeddus. Buom hefyd yn archwilio pa mor dda yw sefyllfa'r cynghorau o ran eu gallu i ymateb i heriau yn y dyfodol, fel pwysau parhaus ar gyllid cyhoeddus a'r newid posibl tuag at fwy o waith rhanbarthol rhwng awdurdodau lleol.
- 2 Yn rhan o'r adolygiad hwn, buom hefyd yn adolygu cynnydd y cynghorau wrth ymdrin ag argymhellion ein Hastudiaeth Gwella Genedlaethol gynharach **Craffu Da? Cwestiwn Da!** (Mai 2014) (gweler **Atodiad 2**). Buom hefyd ar drywydd y cynigion ar gyfer gwella a oedd yn berthnasol i'r swyddogaeth graffu, ac a gyhoeddwyd gennym mewn adroddiadau lleol. Roedd y rhain yn cynnwys argymhellion a wnaed i gynghorau yn rhan o'r adolygiadau a gynhaliwyd gennym yn 2016-17, sef Cynllunio Arbedion a Threfniadau Llywodraethu ar gyfer Penderfynu ar Newidiadau Sylweddol i Wasanaethau.
- 3 Nod ein hadolygiad oedd:
  - nodi ffyrdd o ymwreiddio'r egwyddor datblygu cynaliadwy mewn prosesau ac arferion craffu, yn sail ar gyfer rhannu arferion a gwaith yr Archwilydd Cyffredinol yn y dyfodol mewn perthynas â Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015;
  - rhoi sicrwydd bod swyddogaethau craffu mewn sefyllfa dda i ymateb i heriau a disgwyliadau'r presennol a'r dyfodol;
  - helpu i ymwreiddio trefniadau craffu effeithiol gan aelodau etholedig o gychwyn y cylch etholiadol newydd; a
  - rhoi syniad o'r graddau y mae cynghorau wedi llwyddo i ymateb i ganfyddiadau ein Hastudiaeth Gwella Craffu flaenorol.
- 4 Er mwyn llywio ein canfyddiadau, seiliwyd ein dull adolygu ar Canlyniadau a Nodweddion Trosolwg a Chraffu Effeithiol mewn Llywodraeth Leol. Datblygwyd y rhain gan randdeiliaid craffu yng Nghymru, a chytuno arnynt, yn dilyn ein Hastudiaeth Gwella Genedlaethol flaenorol **Craffu Da? Cwestiwn Da!**
- 5 Yn ystod mis Ionawr 2018, buom yn adolygu dogfennau, yn cyfweid â swyddogion allweddol ac yn cynnal grwpiau ffocws gyda chynghorwyr er mwyn deall eu safbwyntiau ynghylch trefniadau craffu cyfredol Cyngor Sir Ddinbych (y Cyngor). Yn benodol, buom yn adolygu ymdriniaeth y Cyngor â'r heriau a nodir uchod, a'r modd y mae'n bwriadu ymateb iddynt.
- 6 Buom yn arsylwi sampl o gyfarfodydd craffu ac yn adolygu dogfennau a oedd yn berthnasol i'r cyfarfodydd hynny ac a ddarparwyd i'r aelodau i gefnogi eu rôl craffu, fel adroddiadau a chyflwyniadau,
- 7 Yn yr adolygiad hwn, daethom i'r casgliad bod swyddogaeth trosolwg a chraffu'r Cyngor yn ymateb yn dda i heriau cyfredol, ond y gallai prinder capasiti i gefnogi craffu amharu ar gynnydd yn y dyfodol. Y mae lle hefyd i aelodau'r cabinet gyfrannu'n fwy gweithredol at drafodaethau craffu. Daethom i'r casgliad hwn am y rhesymau canlynol:

- a. mae'r Cyngor yn creu amgylchedd cefnogol ar gyfer craffu, ond gallai prinder capasiti i gefnogi craffu amharu ar allu'r swyddogaeth graffu i ymdrin â heriau yn y dyfodol;
- b. mae'r swyddogaeth trosolwg a chraffu wedi'i chynllunio'n dda, yn mabwysiadu ymagwedd gytbwys at graffu cyn ac ar ôl penderfyniadau, ac yn datblygu dulliau mwy effeithiol o gynnwys aelodau'r cyhoedd mewn gwaith craffu; ac
- c. mae'r Cyngor yn gwerthuso effeithiolrwydd ac effaith y swyddogaeth graffu, ond mae lle i aelodau'r cabinet gymryd rhan fwy gweithredol mewn trafodaethau craffu.

Cynigion ar gyfer gwella

- 8 Mae'r tabl isod yn cynnwys ein cynigion o ran sut y gallai'r Cyngor wella effeithiolrwydd ei swyddogaeth trosolwg a chraffu, er mwyn iddo fod mewn sefyllfa well i wynebu heriau cyfredol a heriau'r dyfodol.

Dangosyn 1: cynigion ar gyfer gwella

Cynigion ar gyfer gwella
C1 Adolygu pa mor ddigonol yw'r trefniadau cefnogi, o ran maint a natur y gefnogaeth y gallai fod ar bwylgorau trosolwg a chraffu ei hangen.
C2 Dylai aelodau Cabinet gyflwyno adroddiadau'n rheolaidd ac ymateb i gwestiynau oddi wrth aelodau pwyllgor trosolwg a chraffu ynghylch polisiau a phenderfyniadau'r Cyngor, yn unol â chanllawiau statudol ¹ .

¹ Cynulliad Cenedlaethol Cymru, **Canllawiau i Gyngorau Sir a Chyngorau Bwrdeistref Sirol yng Nghymru ar Drefniadau Gweithrediaeth a Threfniadau Amgen 2006**, Gorffennaf 2006, Paragraff 2.4.4

Adroddiad manwl

Mae swyddogaeth trosolwg a chraffu'r Cyngor yn ymateb yn dda i heriau cyfredol, ond gallai prinder capasiti i gefnogi craffu amharu ar gynnydd yn y dyfodol. Y mae lle hefyd i aelodau'r Cabinet gyfrannu'n fwy gweithredol at drafodaethau craffu

Mae'r Cyngor yn creu amgylchedd cefnogol ar gyfer craffu, ond gallai prinder capasiti i gefnogi craffu amharu ar allu'r swyddogaeth graffu i ymdrin â heriau yn y dyfodol

- 9 Mae'r Cyngor yn rhoi diffiniad clir o rôl trosolwg a chraffu yn ei gyfansoddiad ac yn ei adroddiadau trosolwg a chraffu blynyddol. Yn nisgrifiadau o rolau cadeiryddion ac aelodau pwyllgor, nodir yn glir beth yw cyfrifoldebau cynghorwyr o ran y swyddogaeth trosolwg a chraffu.
- 10 Mae gan y Cyngor dri phwyllgor trosolwg a chraffu a gefnogir gan grwpiau gorchwyl a gorffen pan fo angen. Bydd aelodau pwyllgor trosolwg a chraffu hefyd yn cyflawni gwaith craffu y tu allan i'r strwythur pwyllgorau ffurfiol. Er enghraifft, bydd cynrychiolwyr o bob pwyllgor trosolwg a chraffu yn eistedd ar grwpiau herio perfformiad gwasanaethau, gan gymryd rhan weithredol yn y gwaith o adolygu a herio perfformiad gwasanaethau. Bydd aelodau pwyllgor trosolwg a chraffu hefyd yn helpu i ddatblygu a monitro polisiau'r Cyngor drwy eu rolau ar grwpiau mewnol a byrddau rhaglen amrywiol. Mae'r gweithgareddau llai ffurfiol hyn yn ategu ac yn cyfrannu at waith craffu ffurfiol, gan fod aelodau pwyllgor yn rhoi adborth rheolaidd mewn cyfarfodydd pwyllgor. Maent hefyd yn helpu i godi proffil a chynyddu gwerth craffu ymhlith swyddogion, gan roi cipolwg gwell i aelodau pwyllgor o'r ffordd y mae'r Cyngor yn gweithio.
- 11 Mae swyddogion a chynghorwyr o'r farn fod y swyddogaeth trosolwg a chraffu yn effeithiol, a bod iddi rôl werthfawr yn nhrefniadau llywodraethu'r Cyngor. Dywedodd aelodau'r Cabinet wrthym fod trosolwg a chraffu yn helpu i gryfhau'r broses benderfynu o fewn y Cyngor drwy roi mewnwelediad a her ddefnyddiol. Roedd aelodau pwyllgor trosolwg a chraffu hefyd yn teimlo bod eraill yn gwerthfawrogi eu rôl, a gallai aelodau'r cabinet ac aelodau pwyllgor craffu gyfeirio at amryw o enghreifftiau lle cafwyd gwerth ychwanegol yn sgil craffu.
- 12 Mae'r Cyngor yn darparu rhaglen gynefino gynhwysfawr i gynghorwyr newydd ac mae ganddo raglen datblygu'r aelodau er mwyn darparu hyfforddiant parhaus. Darperir yr hyfforddiant gan hyfforddwyr mewnol ac allanol, er enghraifft Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru. Yn rhan o hyfforddiant cynefino 2017, derbyniodd cynghorwyr sesiwn ragarweiniol ar graffu, yn ogystal â hyfforddiant ar gadeirio pwyllgorau trosolwg a chraffu. Cynhaliodd y Cyngor gwrs hyfforddi ar archwilio data addysg yn gynnar yn 2018, ac y mae wedi trefnu sesiwn ar gwestiynau craffu effeithiol yn ddiweddarach yn y flwyddyn. Mae agweddau'r

cynghorwyr at yr hyfforddiant yn gadarnhaol, ond ni chafwyd presenoldeb da ym mhob un o'r sesiynau.

- 13 Mae'r Cyngor wedi adolygu ei ddarpariaeth hyfforddi yn sgil heriau allweddol yn y dyfodol. Er enghraifft, y mae wedi cynnal amryw o sesiynau codi ymwybyddiaeth gyda chynghorwyr ar Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015, a sut i graffu mewn modd sy'n ystyriol o'r Ddeddf. Mae'r Cyngor wedi datblygu offeryn asesu effaith llesiant, a chynghorwyr wedi derbyn hyfforddiant arno. Mae'r Cyngor yn gwneud defnydd eang o'r offeryn, ac wedi diweddarau'r templed ar gyfer adroddiadau craffu i gynnwys prif gasgliadau unrhyw asesiad effaith llesiant. Yn ogystal â hyn, mae'r Grŵp Cadeiryddion ac Is-gadeiryddion Craffu wedi bod yn monitro ymdrechion y Cyngor i ymwreiddio'r nodau a'r egwyddorion yn Neddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015.
- 14 Fodd bynnag, bu'r hyfforddiant i gynghorwyr ar y Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus yn brin, a byddai aelodau craffu yn elwa ar hyfforddiant i'w paratoi i graffu ar waith rhanbarthol. Roedd y rhaglen gynefino cynghorwyr yn 2017 yn cynnwys sesiwn ar rôl y Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus, ond hyd yma, nid oes unrhyw hyfforddiant wedi cael ei gynnal sy'n canolbwyntio ar graffu ar y Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus. Mae'r Cyngor yn llunio papur opsiynau ar y cyd â Chyngor Bwrdeistref Sirol Conwy er mwyn archwilio trefniadau yn y dyfodol i graffu ar Gyd-fwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Conwy a Sir Ddinbych. Bydd y papur yn cael ei gyflwyno gerbron y Grŵp Cadeiryddion ac Is-gadeiryddion Craffu yn y flwyddyn ariannol newydd. Ar ôl cytuno ar y trefniadau, mae'r Cyngor yn bwriadu darparu hyfforddiant i gynghorwyr ar graffu ar y Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus. Yn y cyfamser, pwyllgor craffu Partneriaethau y Cyngor sydd yn gyfrifol am graffu ar y Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus.
- 15 Yn dilyn peilot llwyddiannus, mae pob un o'r tri phwyllgor trosolwg a chraffu wedi mabwysiadu sesiynau briffio cyn cyfarfod pwyllgor. Mae'r cyn-gyfarfodydd yn helpu aelodau pwyllgor i baratoi am y cyfarfod pwyllgor ac i ddatblygu strategaethau gofyn cwestiynau. Roedd swyddogion ac aelodau'r pwyllgor yn cefnogi'r trefniadau, a dywedodd cadeiryddion craffu eu bod wedi helpu i wella ansawdd y cwestiynau a chael gwared â'r ffocws ar wardiau neilltuol.
- 16 Roedd aelodau pwyllgor yn canmol y gefnogaeth yr oeddent wedi'i chael gan swyddogion. Er hynny, dim ond un Cydgysylltydd Craffu sydd yn gweithio yn y Cyngor. Mae hyn yn cyfyngu ar y gallu i gyflawni gwaith ymchwil a dadansoddi annibynnol. Mae'r Cydgysylltydd Craffu yn cefnogi'r tri phwyllgor a hefyd yn rhoi cefnogaeth weinyddol i'r grwpiau gorchwyl a gorffen craffu. Ategir y gefnogaeth hon gan swyddogion o wasanaethau perthnasol, sydd hefyd yn cefnogi grwpiau gorchwyl a gorffen.
- 17 Nid yw eto'n glir sut y bydd newid y drefn ar gyfer craffu ar y Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus yn effeithio ar gapasiti cyfredol y Cyngor i gefnogi craffu. Ond bydd asesiad o'r angen am gefnogaeth yn cael ei gynnwys yn rhan o'r papur opsiynau ar gyfer craffu ar y Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus, sy'n cael ei lunio ar hyn o bryd. Yn y gorffennol, mae'r Cyngor wedi asesu lefel y gefnogaeth graffu sydd ei hangen wrth bennu ei gyllideb. Fodd bynnag, mae'n debygol y bydd heriau craffu rhanbarthol yn y dyfodol, a chynlluniau'r Cyngor i gynyddu ffocws y swyddogaeth graffu ar ymgysylltu â'r cyhoedd, yn rhoi mwy o bwysau ar y capasiti cefnogi presennol wrth symud ymlaen. Mae angen i'r Cyngor felly

ystyried a yw maint a natur y gefnogaeth graffu sy'n bodoli eisoes yn ddigonol i wynebu heriau'r dyfodol.

Mae'r swyddogaeth trosolwg a chraffu wedi'i chynllunio'n dda, yn mabwysiadu ymagwedd gytbwys at graffu cyn ac ar ôl penderfyniadau, ac yn datblygu dulliau mwy effeithiol o gynnwys aelodau'r cyhoedd mewn gwaith craffu

- 18 Mae gan bob pwyllgor trosolwg a chraffu flaenraglen waith fanwl, ac mae Grŵp y Cadeiryddion a'r Is-gadeiryddion Craffu yn cyfarfod yn rheolaidd i adolygu a diweddarau'r rhaglen. Mae Grŵp y Cadeiryddion a'r Is-gadeiryddion Craffu yn sicrhau bod gwaith craffu yn gysylltiedig â blaenraglen waith y Cabinet, a hefyd yn adolygu ffurflenni cais am destun craffu y gall Cynghorwyr, swyddogion neu aelodau o'r cyhoedd eu cyflwyno. Mae cadeiryddion trosolwg a chraffu yn teimlo bod aelodau'r pwyllgor yn berchen ar y blaenraglenni gwaith ac yn arwain y gwaith o'u datblygu. Er enghraifft, mae nifer y ceisiadau am destun craffu a gyflwynir gan yr aelodau ar gynnydd. Mae'r flaenraglen waith yn eitem sefydlog ar yr agenda ym mhob cyfarfod pwyllgor, ac yr oedd yn creu trafodaeth resymol yn y cyfarfodydd y buom yn eu harsylwi. Rhoddwyd y newyddion diweddaraf am y rhaglen waith hefyd yn y cyfarfodydd hyn, ac anogwyd aelodau pwyllgor hefyd i gyflwyno ffurflenni cais am destun.
- 19 Mae Grŵp y Cadeiryddion a'r Is-gadeiryddion Craffu yn dilyn proses strwythuredig i hidlo a threfnu ceisiadau am destunau craffu yn ôl blaenoriaeth. Caiff testunau eu hychwanegu at y rhaglen waith os ydynt o ddi-ddordeb i'r cyhoedd, os ydynt yn gysylltiedig â Blaenoriaethau corfforaethol, neu os oes cyfle amlwg i effeithio ar y sefyllfa drwy graffu. Ar ôl i'r grŵp gymeradwyo testun, bydd Grŵp y Cadeiryddion a'r Is-gadeiryddion Craffu yn ystyried yr hyn y bwriedir ei gyflawni ac yn penderfynu ar gwmpas, ehangder a dull y gweithgarwch craffu. Bydd testunau nad ydynt yn cyrraedd yr agenda yn cael eu cyfeirio i rywle arall, er enghraifft i Grwpiau Ardal yr Aelodau², neu bydd swyddog perthnasol yn mynd ar eu trywydd.
- 20 Mae pwyllgorau trosolwg a chraffu yn cyflawni eu nodau rhagnodedig mewn modd cytbwys, gan gynnwys cymysgedd o graffu cyn ac ar ôl penderfyniadau. Mae'r Cyngor yn ffafrio craffu cyn penderfynu yn achos materion cynhennus, gan fod hynny o gymorth i sicrhau bod ystod ehangach o safbwyntiau yn cael eu hystyried wrth ddod i benderfyniad. Bydd pwyllgorau trosolwg a chraffu yn defnyddio craffu ar ôl penderfyniadau i fonitro gweithrediad polisïau ac asesu effaith toriadau cyllidebol.
- 21 Mae gan y Cyngor drefniadau i sicrhau bod pwyllgorau trosolwg a chraffu yn ymwybodol o waith archwilio, arolygu a rheoleiddio. Mae Cadeirydd ac Is-gadeirydd y Pwyllgor

² Mae gan y Cyngor chwech o Grwpiau Ardal yr Aelodau (GAA) sydd yn galluogi cynghorwyr i gyfarfod yn rheolaidd i drafod materion lleol ac ymgysylltu â chymunedau lleol. Gellir trafod materion o natur leol nad ydynt yn addas i'w trafod mewn pwyllgorau craffu yng nghyfarfodydd y GAA yn lle hynny. I'r gwrthwyneb, gall materion a godir yng nghyfarfodydd y GAA a allai fod yn berthnasol i'r holl sir gyfrannu at raglenni gwaith y pwyllgorau craffu.

Llywodraethu Corfforaethol yn eistedd ar Grŵp y Cadeiryddion a'r Is-gadeiryddion Craffu. Mae'r trefniant hwn yn hyrwyddo sgwrs a llif gwybodaeth reolaidd rhwng swyddogaethau craffu a llywodraethu corfforaethol y Cyngor. Mae'r Pwyllgor Llywodraethu Corfforaethol yn ystyried adroddiadau archwilio ac arolygu yn rheolaidd, ac mae adroddiadau cenedlaethol Archwilydd Cyffredinol Cymru ac adroddiadau gan arolygiaethau eraill hefyd yn cael eu hadrodd gerbron pwyllgorau trosolwg a chraffu ar gais y swyddogion.

- 22 Ar hyn o bryd, strwythur pwyllgorau trosolwg a chraffu presennol y Cyngor sydd yn craffu ar y Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus. Ym mis Mawrth a mis Rhagfyr 2017, bu'r pwyllgor craffu Partneriaethau yn ystyried asesiad anghenion llesiant a chynllun llesiant drafft y Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus. Mae'r Cyngor yn bwriadu cysylltu ag aelodau'r Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus bob blwyddyn i ganfod a ydynt yn bwriadu cyflwyno neu ymgynghori ar unrhyw gynlluniau neu strategaethau y flwyddyn honno. Bydd Grŵp y Cadeiryddion a'r Is-gadeiryddion Craffu wedyn yn penderfynu a ddylid cynnwys y cynlluniau neu'r strategaethau hynny ym mlaenraglenni gwaith y pwyllgorau. Bydd y trefniadau yn y dyfodol ar gyfer craffu ar Gyd-Fwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Conwy a Sir Ddinbych yn dod yn gliriach ym mis Mai 2018, ar ôl ystyried y papur opsiynau y cyfeiriwyd ato uchod.
- 23 At ei gilydd roedd y cyfarfodydd pwyllgor y buom yn eu harsylwi yn cael eu cynnal yn dda, ac roedd y rhan fwyaf o'r aelodau pwyllgor yn cyfrannu at y trafodaethau. Roedd y Cyngor yn pryderu ynghylch lefelau presenoldeb craffu o dan y weinyddiaeth flaenorol, ond mae'n dda gweld bod presenoldeb aelodau pwyllgor wedi gwella ers mis Mai 2017. Yn ein hadolygiad, nodwyd mai tua 76% oedd y presenoldeb cyfartalog ar draws y tri phwyllgor - cynnydd o gymharu â'r 61% a gafwyd yn y chwe mis cyn hynny. Mae lefel yr her mewn cyfarfodydd yn amrywio, ond gwelsom enghreifftiau o ddadl gadarn a deallus. Roedd effeithiolrwydd y cadeirio o gymorth i sicrhau ffocws wrth ddadlau a chwestiynu, a bod hynny'n arwain at gasgliadau clir. Dywedodd aelodau pwyllgor craffu llai profiadol eu bod wedi elwa ar y cyn-gyfarfodydd a gyflwynwyd yn ddiweddar, sydd o gymorth i fireinio ymholiadau yn barod am y prif gyfarfod. Bydd cyfarfodydd pwyllgor fel arfer yn cynnwys rhwng dwy a phedair prif eitem ar yr agenda; mae hyn yn adlewyrchu polisi'r Cyngor o gyfyngu ar nifer yr adroddiadau a ystyrir yn unrhyw un o gyfarfodydd pwyllgor trosolwg a chraffu i uchafswm o bedwar, yn ogystal ag adroddiad y Pwyllgor ar ei raglen waith ei hun. Cyflwynwyd y polisi hwn er mwyn hwyluso dadl fanwl ac effeithiol ar bob testun.
- 24 Bydd pwyllgorau trosolwg a chraffu yn derbyn y rhan fwyaf o'u gwybodaeth o adroddiadau gan swyddogion. Mae'r adroddiadau a gyflwynir gerbron pwyllgorau craffu yn gynhwysfawr, ond dywedodd rhai o'r aelodau fod rhai o'r adroddiadau'n gallu bod yn faith, a'i bod yn cymryd amser hir i'w darllen. Bydd pwyllgorau craffu hefyd yn gwneud defnydd o ffynonellau eraill o dystiolaeth. Er enghraifft, bydd grwpiau gorchwyl a gorffen yn cyflawni gwaith craffu manylach ac yn llunio canfyddiadau sy'n seiliedig ar dystiolaeth dda, sy'n cyfrannu mewn ffordd gadarnhaol at ddatblygu polisi. Bydd cyrff allanol hefyd yn bresennol mewn cyfarfodydd craffu i ddarparu gwybodaeth neu i ymateb i bryderon neu ymholiadau a godir gan yr aelodau; mae Heddlu Gogledd Cymru, Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr a British Telecom ymhlith yr enghreifftiau diweddar.
- 25 Mae'r Cyngor yn ceisio cynnwys y cyhoedd mewn gweithgarwch craffu ac yn ymroi'n frwd i ganfod ffyrdd i wella ymgysylltiad y cyhoedd. Gall y cyhoedd gael gwybodaeth ynghylch sut

i gymryd rhan mewn gwaith craffu ar wefan ac yn adroddiad craffu blynyddol y Cyngor. Mae'r Cyngor hefyd wedi llunio taflen ddefnyddiol i aelodau o'r cyhoedd sydd yn dod i gyfarfodydd pwyllgor craffu. Mae'r daflen yn esbonio rôl craffu a sut y gall preswylwyr gymryd rhan, ac yn cynnwys ffurflen cais am destun craffu. Mae agendâu cyfarfodydd pwyllgor craffu ar gael ar wefan y Cyngor ac yn cael eu hyrwyddo ar y cyfryngau cymdeithasol. Bydd llawer o gynghorau'n gwe-ddarlledu rhai o'u cyfarfodydd pwyllgor craffu, neu'r holl gyfarfodydd craffu, ac yn darparu fidio ohonynt i'w wyllo ar-lein; dim ond yn ddiweddar y mae'r Cyngor wedi gwneud hynny. Yn ogystal ag arddangos agwedd agored a thryloywder, bydd hi'n haws i'r cyhoedd edrych ar gyfarfodydd os ydynt yn cael eu gwe-ddarlledu. Gan hynny, mae'n galonogol bod y Cyngor wedi dechrau gwe-ddarlledu cyfarfodydd pwyllgor craffu dethol, a ystyriwyd ganddo'n gyfarfodydd yr oedd gan y cyhoedd ddiddordeb mawr ynddynt, ym mis Mawrth 2018. Fodd bynnag, nid oes gan y Cyngor unrhyw gynlluniau i we-ddarlledu'r holl gyfarfodydd pwyllgor hyd yma.

- 26 Dywedodd y Cyngor fod diddordeb y cyhoedd mewn gwaith craffu ar gynnydd. Yn 2016-17, yr oedd mwy o aelodau'r cyhoedd yn bresennol mewn cyfarfodydd pwyllgor craffu nag yn y blynyddoedd cynt, a hynny'n rhannol yn sgil amryw o faterion uchel eu proffil a oedd wedi'u cynnwys ar agendâu'r pwyllgorau. Gwahoddwyd y cyhoedd hefyd i roi tystiolaeth yn sail ar gyfer adolygiad grŵp gorchwyl a gorffen craffu o effaith toriadau diweddar i'r gyllideb. Serch hynny, mae aelodau a swyddogion yn cydnabod y gallent wneud mwy i wella ymgysylltiad y cyhoedd â'r broses graffu. Mae Grŵp y Cadeiryddion a'r Is-gadeiryddion Craffu yn archwilio ffyrdd i godi proffil craffu ymhlith y cyhoedd. Byddant yn gweithio gyda Swyddog Ymgysylltu Cyhoeddus newydd y Cyngor yn 2018 i ddatblygu ymagwedd newydd at ymgysylltu â'r cyhoedd.

Mae'r Cyngor yn gwerthuso effeithiolrwydd ac effaith y swyddogaeth graffu, ond mae lle i aelodau cabinet fod â rhan fwy gweithredol mewn trafodaethau craffu

- 27 Mae aelodau pwyllgorau craffu yn herio yn rheolaidd mewn cyfarfodydd pwyllgor. Er bod aelodau cabinet yn bresennol mewn cyfarfodydd craffu ac yn cyflwyno adroddiadau ynddynt yn rheolaidd, swyddogion sydd fel arfer yn esbonio manylion adroddiadau ac yn ateb cwestiynau gan aelodau'r pwyllgor. Er bod deiliaid portffolio profiadol yn aml yn chwarae rhan fwy gweithgar wrth gyflwyno gwybodaeth ac ymateb i her, mae lle i fabwysiadu'r dull hwn yn mewn modd mwy cyson, yn unol â chanllawiau statudol³.

³ "Mae'r pwyllgorau trosolygu a chraffu yn gallu ei gwneud yn ofynnol i swyddogion fod yn bresennol i ateb cwestiynau am gyflwyno swyddogaethau gweithredol neu swyddogaethau eraill a'i drafod. Dylai'r weithrediaeth a'r pwyllgorau trosolygu a chraffu gadw mewn cof bob amser mai mater i'r weithrediaeth etholedig yw ateb cwestiynau am ei pholisïau a'i phenderfyniadau. Pan fydd swyddogion yn ymddangos i ateb cwestiynau, dylai eu cyfraniad hwythau gael ei gyfyngu cyn belled â phosibl i gwestiynau ynghylch ffeithiau ac esboniadau ynghylch polisïau a phenderfyniadau...." Cynulliad Cenedlaethol Cymru, Canllawiau i Gynghorau Sir a Chynghorau Bwrdeistref Sirol yng Nghymru ar Drefniadau Gweithrediaeth a Threfniadau Amgen 2006, Gorffennaf 2006, Paragraff 2.4.4

- 28 Cawsom enghreifftiau gan yr aelodau a'r swyddogion lle'r oedd craffu wedi cynnig ffyrdd i ddatrys problemau cydnabyddedig. Cyfeiriwyd at waith grwpiau gorchwyl a gorffen craffu, gan ddweud bod y gwaith hwnnw'n arbennig o werthfawr. Un o'r enghreifftiau diweddar oedd adolygiad gan grŵp gorchwyl a gorffen o wasanaethau gofal mewnol y Cyngor. Yn dilyn adolygiad manwl o'r gwasanaeth, argymhellodd y grŵp y dylid comisiynu gwasanaethau gofal oddi wrth bartneriaid allanol. Er i'r argymhellion gael eu derbyn, gofynnwyd i'r grŵp wneud gwaith pellach cyn eu gweithredu. Dywedodd yr Aelodau wrthym hefyd am effaith trosolwg a chraffu ar gynigion i godi tâl gan ddeiliaid bathodynau glas sy'n defnyddio meysydd parcio'r Cyngor. Addaswyd y cynigion yn ddiweddarach i roi mwy o amser parcio i ddeiliaid bathodynau, yn dilyn mewnbwn gan y pwyllgor trosolwg a chraffu.
- 29 Mae'r Cyngor yn ymroi i wella ei swyddogaeth graffu ac yn cynnal gwerthusiad rheolaidd o effeithiolrwydd y swyddogaeth honno. Mae'r Cyngor yn cynnal arolwg blynyddol yn seiliedig ar nodweddion craffu effeithiol. Defnyddir y canlyniadau'n sail ar gyfer adroddiad craffu blynyddol y Cyngor. Bydd unrhyw faterion a amlygir wedyn yn cael eu cynnwys mewn cynllun gweithredu gwella craffu⁴. Mae'r cynllun hwn yn amlygu'r camau a gymerwyd i wella'r swyddogaeth graffu drwy fonitro'n rheolaidd. Mae gwaith i gryfhau ymgysylltu â'r cyhoedd ac i ddatblygu mwy ar drefniadau i graffu ar gyrff allanol, fel y Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus, wedi'i drefnu ar gyfer gwanwyn 2018.
- 30 Dangosai swyddogion a chynghorwyr ymwybyddiaeth o'r heriau sydd o flaen y swyddogaeth graffu yn y dyfodol. Roeddent yn disgrifio gostyngiadau parhaus mewn gwariant cyhoeddus a ffocws cynyddol ar waith rhanbarthol fel heriau allweddol. Fodd bynnag, mae'r Cyngor o'r farn fod ei strwythur craffu cyfredol yn ddigon hyblyg i wynebu'r heriau hyn yn y dyfodol. Er enghraifft, wrth ddisgwyl canllawiau gan Lywodraeth Cymru ar graffu'n rhanbarthol, mae'n parhau i ystyried sut y gellid mabwysiadu ymagwedd ar cyd (â Chyngor Bwrdeistref Sirol Conwy) er mwyn craffu ar y Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus.

⁴ Datblygodd y Cyngor y cynllun gweithredu yn wreiddiol mewn ymateb i'n hastudiaeth gwella genedlaethol yn 2014, Craffu Da? Cwestiwn Da!

Atodiad 1

Canlyniadau a nodweddion trosolwg a chraffu effeithiol mewn llywodraeth leol

Dangosyn 2: canlyniadau a nodweddion trosolwg a chraffu effeithiol mewn llywodraeth leol

Canlyniadau	Nodweddion
Wrth graffu'n dda, beth ydym ni'n ceisio'i gyflawni?	Beth fyddai'r nodweddion? Sut y gallem ei adnabod?
1. Mae atebolrwydd democrataidd yn sbarduno gwelliant mewn gwasanaethau cyhoeddus. 'Gwasanaethau Gwell'	Yr Amgylchedd i) Mae rôl y swyddogaeth graffu wedi'i diffinio'n glir ac yn cael ei gwerthfawrogi fel rhan o drefniadau'r cyngor ar gyfer gwella. ii) Ceir swyddogion neilltuol i gefnogi craffu, sy'n gallu cyflawni gwaith ymchwil annibynnol yn effeithiol, a darparu dadansoddiadau, cyngor a hyfforddiant o ansawdd uchel i aelodau Craffu. Ymarfer iii) Mae ymholiadau Trosolwg a Chraffu yn anwleidyddol, yn gadarn o ran methodoleg ac yn cynnwys ystod eang o dystiolaeth a safbwyntiau. Effaith iv) Yn rhan o'r broses trosolwg a chraffu bydd penderfynwyr a darparwyr gwasanaeth yn cael eu herio'n rheolaidd ar sail tystiolaeth. v) Bydd craffu yn cynnig ffyrdd ymarferol o ddatrys problemau cydnabyddedig sydd yn seiliedig ar dystiolaeth dda.

Canlyniadau	Nodweddion
<p>Wrth graffu'n dda, beth ydym ni'n ceisio'i gyflawni?</p>	<p>Beth fyddai'r nodweddion? Sut y gallem ei adnabod?</p>
<p>2. Gwneir penderfyniadau democrataidd mewn modd atebol, cynhwysol a chadarn. 'Gwell penderfyniadau'</p>	<p>Yr Amgylchedd</p> <ul style="list-style-type: none"> i) Mae cynghorwyr craffu yn derbyn y cyfleoedd hyfforddi a datblygu sydd eu hangen arnynt i gyflawni eu rôl yn effeithiol. ii) Derbynnir cefnogaeth effeithiol ar gyfer y broses yn aml gan Dîm Rheoli Corfforaethol y Cyngor, sydd yn sicrhau bod gwybodaeth a ddarperir i ddibenion craffu o ansawdd uchel, a'i bod yn cael ei darparu mewn modd amserol a chyson. <p>Ymarfer</p> <ul style="list-style-type: none"> iii) Arweinir y swyddogaeth graffu gan yr Aelodau, ac mae ganddi berchnogaeth ar ei rhaglen waith, gan ystyried safbwyntiau'r cyhoedd, partneriaid a chyrrff rheoleiddio. Y mae'n taro cydbwysedd rhwng rhoi'r flaenoriaeth i bryderon yn y gymuned a materion ac iddynt risg a phwysigrwydd strategol. iv) Gall rhanddeiliaid gyfrannu at ddatblygiad a chyflawniad blaenraglenni gwaith craffu. v) Mae cyfarfodydd a gweithgareddau trosolwg a chraffu wedi'u cynllunio'n dda, wedi'u cadeirio'n effeithiol ac yn gwneud y defnydd gorau o'r adnoddau sydd ar gael iddynt. <p>Effaith</p> <ul style="list-style-type: none"> vi) Bydd Aelodau Anweithredol yn defnyddio tystiolaeth i sicrhau bod penderfyniadau'r Weithrediaeth yn gytbwys. vii) Mae penderfynwyr yn rhoi cyfrif yn gyhoeddus am eu cyfrifoldebau portffolio mewn pwyllgorau craffu.
<p>3. Mae'r cyhoedd yn cymryd rhan mewn dadl ddemocrataidd ynghylch cyflenwi gwasanaethau cyhoeddus yn y presennol a'r dyfodol.</p>	<p>Yr Amgylchedd</p> <ul style="list-style-type: none"> i) Mae'r Weithrediaeth a'r Tîm Rheoli Corfforaethol yn cydnabod bod craffu yn ffordd bwysig i'r cyngor ymgysylltu â'r gymuned. <p>Ymarfer</p> <ul style="list-style-type: none"> ii) Mae craffu yn cynnwys cyfathrebu effeithiol i godi ymwybyddiaeth ynghylch atebolrwydd democrataidd, ac annog pobl i gymryd rhan yn hynny. iii) Mae craffu yn gweithredu mewn modd anwleidyddol, ac yn ymdrin yn effeithiol â materion gwleidyddol sensitif, tensiwn a gwrthdaro. iv) Mae craffu yn meithrin ymddiriedaeth a pherthnasoedd da ag amrywiaeth eang o randdeiliaid mewnol ac allanol. <p>Effaith</p> <ul style="list-style-type: none"> v) Mae trosolwg a chraffu yn ei gwneud hi'n bosibl i glywed 'llais' pobl leol a chymunedau ar draws yr ardal yn rhan o'r prosesau penderfynu a llunio polisi.

Atodiad 2

Argymhellion o'r adroddiad ar astudiaeth gwella genedlaethol yr Archwilydd Cyffredinol, 'Craffu Da? Cwestiwn Da!' (Mai 2014)

Dangosyn 3: argymhellion o **Craffu Da? Cwestiwn Da!** Astudiaeth Gwella Craffu

Argymhelliad	Partneriaid Cyfrifol
A1 Egluro rôl aelodau gweithredol ac uwch swyddogion wrth gyfrannu at y broses graffu.	Cynghorau, Llywodraeth Cymru, Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru
A2 Sicrhau bod aelodau craffu, a chadeiryddion craffu yn benodol, yn cael hyfforddiant a chymorth er mwyn sicrhau eu bod yn meddu ar yr holl sgiliau sydd eu hangen i gynnal gwaith craffu effeithiol.	Cynghorau, Llywodraeth Cymru, Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru
A3 Datblygu prosesau blaenraglennu craffu ymhellach er mwyn: <ul style="list-style-type: none"> • rhoi rhesymeg glir dros ddewis pynciau; • canolbwyntio mwy ar ganlyniadau • sicrhau y defnyddir y dull craffu mwyaf addas ar gyfer y maes pwnc a'r canlyniad a ddymunir; a • chysoni rhaglenni craffu â threfniadau rheoli perfformiad, hunanwerthuso a gwella'r Cyngor.	Cynghorau
A4 Sicrhau bod gwaith craffu yn defnyddio gwaith archwilio, arolygu a rheoleiddio yn effeithiol a bod ei weithgareddau yn ategu gwaith cyrff adolygu allanol.	Cynghorau, Staff Swyddfa Archwilio Cymru, AGGCC, Estyn
A5 Lle bo'n briodol, sicrhau bod cyrff adolygu allanol yn ystyried rhaglenni gwaith craffu ac allbwn gweithgarwch craffu wrth gynllunio a chyflawni eu gwaith.	Staff Swyddfa Archwilio Cymru, AGGCC, Estyn

Argymhelliad	Partneriaid Cyfrifol
<p>A6 Sicrhau y caiff effaith craffu ei gwerthuso'n briodol ac y gweithredir arni er mwyn gwella effeithiolrwydd y swyddogaeth; gan gynnwys gwneud gwaith dilynol ar gamau gweithredu arfaethedig ac archwilio canlyniadau.</p>	<p>Cynghorau, Llywodraeth Cymru, Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru</p>
<p>A7 Cynnal hunanwerthusiadau rheolaidd o drefniadau craffu gan ddefnyddio 'canlyniadau a nodweddion trefniadau trosolwg a chraffu effeithiol mewn llywodraeth leol' a ddatblygwyd gan Rwydwaith Swyddogion Trosolwg a Chraffu Cymru.</p>	<p>Cyngor</p>
<p>A8 Rhoi cynlluniau gweithredu ar gyfer gwella craffu ar waith yn seiliedig ar astudiaeth wella Swyddfa Archwilio Cymru.</p>	<p>Cynghorau</p>
<p>A9 Mabwysiadu 10 Egwyddor Cyfranogaeth Cymru ar gyfer Ymgysylltu â'r Cyhoedd er mwyn gwella'r ffordd y mae'r swyddogaeth graffu yn ymgysylltu â'r cyhoedd a rhanddeiliaid.</p>	<p>Cynghorau</p>

Swyddfa Archwilio Cymru
24 Heol y Gadeirlan
Caerdydd CF11 9LJ

Ffôn: 029 2032 0500

Ffacs: 029 2032 0600

Ffôn Testun.: 029 2032 0660

e-bost: post@archwilio.cymru

Gwefan: www.archwilio.cymru

Welsh Audit Office
24 Cathedral Road
Cardiff CF11 9LJ

Phone: 029 2032 0500

Fax: 029 2032 0600

Textphone: 029 2032 0660

e-mail: info@audit.wales

Website: www.audit.wales